

Мр Дејан Вукићевић
Београд, Народна библиотека Србије

УДК 025.174(497.11)"1840/1945"

ПРВИ СРПСКИ РАТ ПЛАКАТИМА*

У оквиру Посебних фондова Народне библиотеке Србије чува се, каталогизира, штити и даје на коришћење Збирка старог плаката и летка. До сада се у електронској библиографској бази података COBIB.NBS налази преко 3300 записа урађених по ISBD (NBM) стандарду (Међународном стандардном библиографском опису некњижне грађе) и то је само део богатог фонда у који улази и савремени плакат. Посебан део савременог плаката чини уметнички плакат, а његова изузетна вредност је сама по себи разумљива.

На овом месту ваља скренути пажњу на велики проблем везан за збирку, а који се односи на обавезни примерак. По крајње слободној процени, попуњавање обавезног примерка, кад је ова врста грађе у питању, није ни близу 10 % од укупне продукције. Проблем је, може се рећи, вишедеценијски, али је хипертрофиран од 1990. године када је започела демократизација друштва, односно уведен вишепартијски систем, због чега су, наравно, политички избори добијали све већи значај. На жалост, како плакат и летак немају тежину коју има књига, односно сматрају се ефемернијом грађом (што она у неку руку и јесте, употребна вредност везана је

---

* Скраћена верзија рада као и 55 плаката о којима је реч објављени су у дневном листу *Данас* децембра 2004.

за краћи временски рок) то се такав однос рефлектовао и на ревност штампарија приликом достављања обавезног примерка.

Како је такозвани музејски примерак монографских публикација Народне библиотеке Србије у ствари Нојева барка српске књижевне културе, тако би и музејски примерак серијских публикација, картографске, аудиовизуелне и друге грађе, па и плаката и летка, требало да представља мале Нојеве барке. Библиотечким радницима (а они не морају бити само библиотечки, већ и архивски, музејски и сл.) познато је да је доступност грађи обрнуто пропорционална временској дистанци. Дакле, што се данас не попуни у фондовима, сутра ће се попунити много теже, а касније ће бити готово немогуће. Оно што ствар компликује кад су у питању плакат и летак је чињеница да се што је грађа ефемернија проблем додатно увећава.

*

Временска међа Збирке старог плаката и летка је, дакле, 1945. година, док најранији (електронски обрађени) плакати потичу из 1840, из времена Михаила Обреновића који је на њима и потписан. То је једна од мање, ако не и најмање проучених збирки. Плакати и леци су добрим делом политичке природе, углавном предизборни, али има и рекламних (индустријски производи), огласних (претпродаја књига, позоришне представе, игранке, балови, концерти), привредних (позиви на бојкот, штрајк) и сл.

Разумљива је, чини се, потреба за честим комуницирањем преко плаката оновременог грађанина. Радио се у Србији (Београду) појавио 1929. године а о телевизији још увек није било ни говора, док новине очигледно нису могле да задовоље потребе становништва. С друге стране, догађаји (политички пре свега) диктирали су актуелност — требало је одговорити брзо и ефикасно *urbi et orbi*. Београд се, ипак, у то време могао сматрати само чаршијом попут других мањих места Србије. Како је временом растао, тако се и плакат увећавао — шта је данашњи билборд него хипертрофирани плакат?

Стотинак плаката и летака могло би се издвојити по специфичном садржају и у доброј мери назвати личним. На њима је пошиљалац поруке ставио своје личне проблеме/захтеве у први план, или се, и то је чешћи случај, обраћа некоме, углавном на

увредљив начин истичући интимне детаље или, пак, податке који се не би могли доказати на суду. Често су непотписани, али има и оних с врло јасним ауторством. Могли би се разврстати у четири групе: 1. политички; 2. сатирични (у стиху); 3. псеудоумрлице; 4. лични (у дословном смислу речи).

Најбројнија међу овде представљеним групама свакако је политички плакат. На њему се на најбољи начин може видети политичка језичка култура онога доба. Не би се могло рећи да је данашња, у поређењу с њом, много одмакла (јунаци плаката су „бугарски измећар”, „фалсификатор, убица и издајица”, „стара крвопија”, „заштитник кокошара”, „покварена мрцина последње врсте”, „себичњак, ненасита хала”, „ратни забушанти, кукавице, издајице, зеленаши, банкари, капиталисти, изелице, тровачи, положаре”, „картароши и сецикесе”, „народне пијавице и изелице”, „препредени и окорели зликовци”, „друмски разбојници”, „барабе радикалске”). Сувише личног и увредљивог тона лако се лате „понижени и увређени”.

Иронија је фигура којој најчешће прибегавају текстописци: „За дељење правде будите спокојни. Касапски нож и благородна нарав... најбоља је гаранција за то”; „Блато ће се извести и продати иностранству по скупе паре”; „...где ће убоги старци и старице и на даље моћи бесплатно умирати ни од кога неузнемиравани...”; „...ја сам упутио 150 духова да на имена радикалских гласача гласају...”; „...Тражи се један искусан и опробани директор вашарског циркуса који у исто време уме да рукује и биоскопом. Преимућство имају они који у исто време могу да послуже као и посланички кандидати”; „Браво коцкари! Први пут у животу дала нам се прилика да имамо свога преставника у Скупштини...”, „Живеле пљачке... Живели радикали”.

Порука је често, међутим, недвосмислена: „Ко је луд нека гласа ову листу”; „«...ако ти родиш мечку даћемо ти посланички мандат”; „Дали је у његовој фамилији у Драгачеву умро ко природном смрћу, или су сви помрли у присуству жандарма...”; „Београђани! знајте: да је Пашић демон Србије...”; „Боље ти је убити се него да као поштен и исправан грађанин гласаш за Бумбара Рајића.”

Сатирични плакати у стиху тек на моменте имају литерарну вредност, али, како стоји на једном од њих, „они сведоче свету о нама о нашем добу и нашим вођама!” На плакату насловљеном *Ресавац*

уз гусле, с поднасловом *спев једнога сељака из Дубља*, налазе се анонимни стихови спевани у десетерцу (с обавезном цезуром иза четвртог слога) који би могли бити спевани у било ком, па и у овом нашем добу. „Обојица купили су куће/ а ти брале идеш без обуће”. Та обојица су Никола Пашић и Љуба Давидовић, али би могли бити и...

Највреднијом у литерарном смислу чини се песма *Јалан-либерали* у ритму бећарца, потписана „народним певцем”, у којој су јунаци либерали „Дели-Рака огледало мрака”, „Олупије и друге ђидије”, „и владика језуита Мика” дозволили у помоћ „Узун-Љубу ту смрдљиву бубу”, „бекри-сина Чучук-Милутина”.

Да није само наше доба привилеговано у изборним и осталим крађама видимо из последњих стихова песме: „Како знаде/ Ристић да украде/ И за себе/ И за камараде,/ Па никоме/ Рачун да недаде!!”.

Посебну групу чине псеудоумрице. Тоњча Сифилис, Чеда Поганац, Влада Врљави, Мита Килави оплакују Лазара званог Кради-тикве, Јеврема Мртвака, Попчета, Кривошијана који испустише „своју напаћену ђаволску и паклену душу”. У једном случају „покојница” је чак и Вересија оболела „од тешке ‘банкротске болести’” а вечно ожалашћени су, између осталих, директор ладовине у оставци и лиферант београдске магле.

Најзанимљивији су свакако плакати из четврте скупине, на којима обесправљени, осујећени грађанин вапи за правдом, осуђујући непријатеље и износећи „прљав веш” на видело. Поводи за спор иду од тога „од куда је доспела она крмача у шупу и како се увукла иза буради”, преко обраћања „с молбом да ме помогнете да извесна курва и неваљалица последње врсте не удави мога унука Владету”, до крајње озбиљних претњи, „оца ми мртва у гробу, Владане, не дирај!”.

Извесни Милан Вићић, земљорадник из Јовца, даје свету на знање тужбу против школског надзорника, тражећи „правду судску” због изнуђивања мита код потчињених чиновника од стране Ђорђа Васића. Ту се, наравно, не зауставља, већ стиже и до једног поједеног печеног јарета. После прегледа „Стеве Слона” Санитетска управа упућује овог „бившег човека” у болницу за умоболне, а пратњи се препоручује да посебно обрати пажњу кад буде у присуству женског света „јер је констатовано да и на њих хоће да насрће”. Једна друга, „марвено-лекарска” комисија констатује дијагнозу *gubitis mandatis*

— беснило у последњем стадијуму. Грађанству се не препоручује контакт с оболелим јер је „болест јако прилепчива”.

Извесни Србин Санџаклија оптужује митрополита Доситеја за убиство патријарха Варнаве. Докази се углавном састоје у томе што је митрополит у ствари Мађар Карло Пишта, који је тек „у седмој години прешао у Православље”. Његов изглед такође није по вољи текстописца: „Погледајте га: мали, црн као ђаво, са носем пљоснатим и искривљеним. Видите ли да га је сам Бог ровашео?”

Какви су све разлози довољни да неког одведу до штампарије довољно сведоче и следећи плакати: Сава В. Поповић из Дечанске бр. 13 позива Вучка Јанковића „званог Директора Банке, а у ствари највећег лопужу и варалицу данашњег времена”, и каже „да у року од 24 сата донесе, у кафану ‘Бранковина’” све оно што ми је укро и опљачко од моје имовине”.

Миодраг Савковић из Кнез Милетине бр. 27 преноси оглас из Службених новина у коме се даје на знање да је својој кћери Мили Ст. Кумануди уступио „на бесплатно уживање један стан”, послугу, намештај, па и „посуђе, постељни и столни веш, ћилимове, слике и све остале непокретности”, али да се зна и то да „сва та непокретност у њеном стану” остаје његова „потпуна својина”.

А Алекса Кристић, књижевник, тражи спонзоре, моли „за добротинство, за новчану помоћ” и претплату на књигу *Питање* у којој се крију одговори на питање „ко је Хрват, зашто и по чему је Хрват, те није Србин?” „Одговор”, каже писац, „кад прочиташ садржину ове књиге, сазнаћеш”. Алекса је скроман, јер је висина претплате „добровољно колико даш” и брижан, „водићу рачуна слаћу ти књиге које будем штампао”.

Скретање пажње на ове плакате и летке пре свега треба схватити као позив историчарима, политиколозима, социолозима, лингвистима и маркетиншким радницима на проучавање блага које се налази у трезору Народне библиотеке Србије.

Литература

1. Андрић, Саво, Марковић, Ратко. Сто година историјског плаката : 1840—1940. Београд : Народна библиотека Србије : Историјски музеј Србије, 1988.
2. Вуксановић, Оливера. Плакати у Градској библиотеци “Владислав Петковић Дис” у Чачку. *Глас библиотеке*, 9, 10, 2003, 73—83.
3. Gotthardi-Škiljan, Renata. Plakat u Hrvatskoj do 1941 : prinos proučavanju hrvatskog plakata : katalog izložbe. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Kabinet grafike, 1975.
4. Немачки ратни плакат у Србији 1941—1944. Београд : Бонарт, 2000.
5. Никчевић, Драгутин. Плакат и летак : значај, обрада и смештај. *Годишњак (Народна библиотека Србије)*, 1960, 153—162.

Резиме

У раду је глобално представљена Збирка старог плаката и летка, као и неки проблеми у вези с актуелним обавезним примерком ове грађе. Посебно је представљена група од педесетак плаката и летака необичне садржине: лични мотиви, лични обрачуни, духовитост, иронија, сарказам њихов су најмањи заједнички садржалац.

К.п. Дејан Вукичевич Первая сербская война плакатами

Резюме

В этом труде вообще представлена Коллекция старого плаката и листовки, как и некоторые проблемы в связи с актуальным обязательным экземпляром этого материала. Особенно представлена группа плакатов и листовок, приблизительно пятидесяти, необыкновенного содержания, наименьшим общим знаменателем которого являются личные мотивы, личные споры, остроумие, ирония, сарказм.

Dejan Vukićević, M.A. The First Serbian War within Posters

Summary

The Collection of Old Posters and Leaflets is globally represented in the paper, as well some problems are exposed regarding the actual obligatory copy of these materials. A group of about fifty Posters and Leaflets are especially presented, with amazing content: personal motives, personal conflicts, humor, irony, sarcasm, are their least common denominator.